

Τα ηθικά όρια των αποφάσεων. Ο προβληματισμός γύρω από τη μεταχείριση του εμβρύου (Ελευθερία Πουλαδάκη, Θεολόγος)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Η υπόσταση, το status του εμβρύου, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα στάδια της ανάπτυξής του, αποτελεί ουσιώδες ζήτημα της αναπαραγωγικής ηθικής και προκαλεί διθυραμβικές συζητήσεις μεταξύ των επιστημών της Βιολογίας, Φιλοσοφίας, Θεολογίας και του κλάδου της Βιοηθικής. Αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα γιατί σχετίζεται άμεσα όχι μόνο με τις αμβλώσεις, αλλά και με πολλές άλλες πειραματικές διεργασίες και ιατρικές μεθόδους, όπως η εξωσωματική γονιμοποίηση, ο πειραματισμός επί των εμβρύων, η κλωνοποίηση, η εκτρωτική αντισύλληψη και τέλος, μέθοδοι και διεργασίες που συνεπάγονται με αριθμό μεγάλης κλίμακας την καταστροφή των εμβρύων.

Από φιλοσοφική σκοπιά, η συζήτηση για την ηθική υπόσταση των εμβρύων και την μεταχείρισή τους, θέτει το θέμα εννοιολογικά και ηθικοπρακτικά διευκρινίζοντας ορισμένες ηθικές έννοιες. Τι είναι η αυτονομία στην ηθική και ποια είναι η αρχή του προσώπου. Η αυτονομία είναι εκείνη που δεν επικαλείται κάποια εξωτερική

αυθεντία έξω από τον άνθρωπο (όπως πχ κάποια θρησκευτική αρχή), αλλά στηρίζεται σε αυτόν και επιχειρεί να τον βοηθήσει στον αυτοπροσδιορισμό του. Ο ηθικός νόμος εδώ αναζητείται στον ίδιο τον άνθρωπο, και ταυτίζεται με την ατομική επιθυμία. Έτσι η ηθική συνδέεται με την ελευθερία του ανθρώπου και αποβλέπει στη τελείωσή του ως ελεύθερου προσώπου.

Η προβολή της ελευθερίας με την έννοια της αυτονομίας κορυφώθηκε κατά τους νεώτερους χρόνους. Η νεώτερη φιλοσοφία είδε τον άνθρωπο ως ελεύθερο και υπεύθυνο άτομο, ενώ παράλληλα παραμέρισε την πίστη του στο Θεό, για να βάλει στη θέση του τον ανθρώπινο λόγο. Ο κυριότερος εκπρόσωπος της αυτονομίας ήταν ο φιλόσοφος Ι. Kant. Η ηθική του αποθεώνει τον άνθρωπο και την ανθρώπινη βούληση. Ο φιλόσοφος δεν αναφέρεται για έναν αυτόνομο εαυτό ή για αυτόνομα πρόσωπα/άτομα, αλλά μιλάει για την αυτονομία του λόγου, την αυτονομία της ηθικής, την αυτονομία των αρχών και του βούλεσθαι.

Η καντιανή θεώρηση δεν εστιάζει σε κάποιο είδος επιλογής δια της οποίας ο καθένας θα επέλεγε πραγματικά τους νόμους και τις αρχές για όλους, αλλά σε έναν ιδιαίτερο περιορισμό ή απαίτηση, έναν έλεγχο που μας υποδεικνύει ποιες αρχές είναι καθολικεύσιμες ή κατάλληλες να γίνουν οικουμενικοί νόμοι. Με βάση την παραπάνω θεώρηση, τα άτομα μπορούν να επιλέξουν για τη πράξη τους, αρχές που να ικανοποιούν ή όχι, τους περιορισμούς που τίθενται από την αρχή της αυτονομίας, αλλά έχουν λόγους να πράττουν μόνο βάσει αρχών που ικανοποιούν αυτούς τους περιορισμούς.

Η δεύτερη συναφής έννοια της ηθικής που παίζει σημαντικό ρόλο για τη φιλοσοφία, είναι η αρχή του προσώπου. Μέσω αυτής της αρχής κατανοείται καλύτερα η αληθινή ηθική φύση του ανθρώπου. Πληθώρα προτάσεων έχουν γίνει στη προσπάθεια να οριστεί η φύση του ανθρώπου. Για τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη είναι η ψυχή, για άλλους η ικανότητα ομιλίας και για νεώτερους (Kant και Descartes) είναι η ικανότητα έλλογης σκέψης. Η ικανότητα έλλογης σκέψης απαιτεί συνειδητότητα, δηλαδή την ικανότητα να συνειδητοποιεί το άτομο την ύπαρξή του και αυτό επιτυγχάνεται με τον Λόγο. Ο Λόγος υφίσταται σε κάθε πρόσωπο που φέρει ηθικά χαρακτηριστικά και έχει εμπειρική υπόσταση. Η έννοια της αρχής του προσώπου δεν είναι μόνο εμπειρική, είναι ηθικοπρακτική έννοια που χρωματίζει ηθικά τις πράξεις μας. Πρόσωπο σημαίνει όν με ηθική υπόσταση, εξαιτίας της οποίας είναι φορέας της υπεύθυνης πράξης του, των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων, ως όν που πράττει ελεύθερα. Διαθέτει αίσθηση του εαυτού του, εννόηση του παρελθόντος και του μέλλοντος, είναι επίσης φορέας αξιών και αρχών και τέλος, προβαίνει σε επιλογές για τις οποίες μπορεί να λογοδοτεί.

Υπάρχει όμως διαχωρισμός ανάμεσα στην έννοια βιολογικός άνθρωπος και στην έννοια του προσώπου. Στα πρόσωπα, ο οφειλόμενος σεβασμός δεν εξαρτάται από οποιαδήποτε εμπειρικά γνωρίσματά τους, αλλά αναγνωρίζουμε την ανθρώπινη αξία τους, όταν σεβόμαστε την ηθική του υπόσταση. Αναγνωρίζουμε τους άλλους ως υποκείμενα, παρά ως αντικείμενα της κοινωνικής μας συμβίωσης. Ο σεβασμός της ηθικής φύσης (προσωπικότητας) απαιτεί μέριμνα και για τη φυσική κατάσταση και την καταλληλότητα των ζωικών ορμών και κλίσεων του ανθρώπινου όντος ως μέρος της προσωπικότητάς του.

Ο βιολογικός άνθρωπος από την άλλη, είναι «σημείο» κανονιστικού προσδιορισμού, και το σώμα του είναι «τόπος» αυτουργίας. Αποκτά αξία, λοιπόν, το σώμα του μέσω της σύνδεσής του με την ανθρώπινη αξία.

Το πώς ένα άτομο μεταχειρίζεται το σώμα του αποκαλύπτει το πώς βλέπει και αποτιμά, πως δίνει αξία στον εαυτό του ως έλλογο υποκείμενο. Η ζωή και το σώμα

του είναι αναπόσπαστα μέρη της προσωπικότητάς του.

Σε επιστήμες όπως η ιατρική, η βιολογία και η θεολογία, γεννάται το κεντρικό ηθικό πρόβλημα που αφορά την υπόσταση του εμβρύου στην αρχή της ζωής του. Τα ερωτήματα που ανακύπτουν είναι:

- έχει το έμβρυο ζωή;
- Η ανθρώπινη ζωή του αρχίζει με τη σύλληψη ή από τη γέννηση;
- Το έμβρυο συνιστά μια ανεξάρτητη ψυχοσωματική ύπαρξη, η οποία έχει τα δικά της δικαιώματα;

Στα παραπάνω η αρχή της ζωής αποτελεί βασικό βιοηθικό θέμα για αυτές τις επιστήμες.

Πολλοί υποστηρίζουν πως το έμβρυο δεν είναι άνθρωπος. Όμως εάν μελετήσουμε τα επιστημονικά ιατρικά στοιχεία, θα αντιληφθούμε ότι το έμβρυο, μόνο 6 ώρες μετά τη σύλληψή του παρουσιάζει μια ραγδαία ανάπτυξη, πολλαπλασιάζεται με ιλιγγιώδη ταχύτητα και αρχίζει να διαφοροποιείται από τους γονείς του. Τέσσερις ημέρες μετά, μαζί με 6 εκατομμύρια γονίδια εγκαθίσταται στη μήτρα, ενώ τη δεύτερη κιόλας εβδομάδα έχει σχηματίσει τον ομφάλιο λώρο. Κατά την Τρίτη εβδομάδα σχηματίζεται η σπονδυλική του στήλη και μαζί το κεφάλι, οι πνεύμονες, το στομάχι, το έντερο και λοιπά όργανα καθώς και το ήπαρ αρχίζει την παραγωγή του αίματος. Την τέταρτη εβδομάδα αρχίζει να χτυπά η καρδιά του και να συγχρονίζεται με της μητέρας του. Την έβδομη εβδομάδα ενώ η ανάπτυξη συνεχίζεται αρχίζει να αντιδρά βάσει των ερεθισμάτων που δέχεται. Πλέον τη δωδέκατη εβδομάδα το έμβρυο είναι πλήρως ανεπτυγμένο με όλες τις αισθήσεις του σε λειτουργία.

Στη σύγχρονη βιολογία όμως υποστηρίζεται, βάση εμβρυολογικών δεδομένων, ότι το έμβρυο στα αρχικά στάδια της ανάπτυξής του δεν διαθέτει ατομικότητα. Ονομάζουν λοιπόν το έμβρυο των πρώτων 2-3 εβδομάδων ως προ-έμβρυο και γι' αυτό οι διάφορες νομοθεσίες των δυτικών χωρών επιτρέπουν τις πειραματικές διεργασίες και τους όποιους χειρισμούς στο έμβρυο μέχρι την 14η ημέρα της ζωής του. Είναι όμως αυτό ηθικό;

Η θέση της Εκκλησίας όμως είναι σαφής για την αρχή της ζωής του εμβρύου. Πρεσβεύει την «εξ άκρας συλλήψεως» εμφύχωση του ανθρώπινου εμβρύου, δηλαδή το ζυγωτό είναι έμψυχη ανθρώπινη ύπαρξη. Η ψυχή υπάρχει από την πρώτη στιγμή της συλλήψεως, παραμένει στο σώμα μέχρι τη στιγμή που αναχωρεί από αυτό, οπότε και επέρχεται ο θάνατος. Επομένως, δεν μπορεί να υπάρξει ζωή χωρίς την ύπαρξη ψυχής στο σώμα.

Ο προβληματισμός σχετικά με την ηθική μεταχείριση της ανθρώπινης βιολογικής ζωής συνδέεται και με την αρχόμενη βιολογική ζωή, εκείνη του εμβρύου. Οι αποφάσεις μιας κυοφορούσας γυναίκας για το πώς θα χρησιμοποιήσει το σώμα της καθοδηγούνται εν μέρει από την αναγνώριση του αδιαχώριστου της ιδιότητάς της να είναι πρόσωπο από τον φυσικό της εαυτό. Το έμβρυο, ως μέρος της κυοφορούσας γυναίκας, με την οποία συνδέεται οργανικά μαζί της, δεν αποτελεί το ίδιο πρόσωπο, ως εκ τούτου δεν αποτελεί φορέα υποχρεώσεων και δικαιωμάτων σε σχέση με τη φέρουσα γυναίκα. Δεν δικαιούται σεβασμό ούτε προστασία αντίστοιχη με αυτή που οφείλεται σε πρόσωπα. Ηθικά μιλώντας όμως, η αντιμετώπισή του δεν μπορεί να είναι αυτή του «απλού μέσου», του απλού αντικειμένου, πχ ως εργαστηριακού αποβλήτου. Η μεταχείρισή του αξιολογείται ηθικά με κριτήριο τη μέριμνα που αρμόζει ως προς μια αξία συνδεδεμένη με το ανθρώπινο πρόσωπο. Μια έγκυος γυναίκα δεν συνδέεται με το έμβρυο με σχέση απλού πράγματος, με σχέση εξουσίας ή ιδιοκτησίας όπως συνδέεται με κάποιο αντικείμενό της. Η γυναίκα όμως αυτή έχει καθήκοντα σε σχέση με το έμβρυο και όχι καθήκοντα προς το έμβρυο, γιατί το έμβρυο δεν υποχρεώνει άμεσα. Η κυοφορούσα έχει καθήκοντα μέριμνας και προστασίας για την αρχόμενη βιολογική υπόσταση της ανθρώπινης ζωής.

Ανακεφαλαιώνοντας, στην ηθική, ο άνθρωπος, ως πρόσωπο και άρα ως ηθικό υποκείμενο, δεν ταυτίζεται με τη βιολογική υπόστασή του. Η ζωή του δεν είναι ποτέ «γυμνή ζωή» ή βιολογική ζωή απλώς, αλλά είναι αδιαχώριστη από την ελευθερία του και άρα την ηθική του ιδιότητα. Το αίτημα του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου ως προσώπου δεν ανάγεται απλώς, ούτε εξαντλείται στη βιολογική του υπόσταση.

Έχοντας αναλύσει όλες τις απόψεις περί υπόστασης του εμβρύου και γνωρίζοντας τον τρόπο μεταχείρισής του, αυτό που θα πρέπει να απαντηθεί είναι ποια τα ηθικά όρια αυτής;

Από ηθική πλευρά και μόνο, το ηθικό όριο σε οποιαδήποτε μορφή επέμβασης στον άνθρωπο βρίσκεται στην αξίωση του σεβασμού και της προστασίας του προσώπου, του απαραβίαστου της ακεραιότητας του. Ο σεβασμός της ακεραιότητας του

άλλου θεμελιώνεται στην αμοιβαία αναγνώριση των προσώπων, που αφορά και απευθύνεται σε όλα τα ανθρώπινα όντα ως θέμα αρχής. Το όριο των ηθικών αποφάσεων βρίσκεται στο πλαίσιο εκείνο που περιλαμβάνει την αναγνώριση και των σεβασμό μεταξύ των προσώπων και ενός πλέγματος με κανονιστικά αιτήματα : την ελευθερία, τα δικαιώματα τη δικαιοσύνη και την αλληλεγγύη των προσώπων, ότι δηλαδή συμπυκνώνεται ο σεβασμός της ανθρώπινης αξίας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1. Onora O' neill, Αυτονομία και εμπιστοσύνη στη βιοηθική, κεφάλαιο 4.5: ο Kant και αυτονομία βάση αρχών σελ 108-110. Μτφρ Θεωρής Δρίτσας, επιμέλεια Αντώνης Χατζημωυσής, εκδόσεις Αρσενίδη, Αθήνα 2011.**
- 2. Γεώργιος Μαντζαρίδης, Χριστιανική Ηθική II, Άνθρωπος και Θεός, άνθρωπος και συνάνθρωπος υπαρξιακές και βιοηθικές θέσεις και προοπτικές. Κεφάλαιο 8 : Μετάνοια και επιστροφή στον Θεό, σελ. 125. Εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2010.**